

Sang Froid

Ole luonnoltasi kuin notkea mustekala, joka muistuttaa vieressään kulloinkin olevaa kiveä

--Theognis

“Hiljaisuus, maanpako ja neuvokkuus”, Joycen suosittelu kuuluu hyveiden kolminaisuus, oli aikoinaan käyttökelpoinen strategia kirjailijoille. Nykymaailmassa vain neuvokkuus tuntuu selviytyneen niistä kolhuista. Haluaisin esittää muutamia huomioita tästä ainoasta talttumattomasta hyveestä. Jotta spekulointi vaikuttaisivat kunniallisemmilta, puen ne muutamien erittäin vähäisten jumalolentojen muotoon. Joukkoon kuuluvat muun muassa kärsivällisyys, arvokkuus ja omintakeisuus; ne kaikki ymmärtääkseni sisältävät aspekteja siitä oveluudesta, jolle Homeros, Joycen varhainen edeltäjä, antoi nimeksi *polútropos* ja joiden hän katsoi kuuluvan sankarilleen, “monineuvo” Odysseukselle.

Aloitin anekdotilla. Muutaman kuukauden ajanjaksona kahdeksankymmentä vuotta sitten sairaus, joka tuli tunnetuksi espanjantaudin nimellä, vei hautaan kahdestakymmenestä neljäänkymmentä miljoonaa ihmistä -- paljon enemmän kuin kuoli ensimmäisessä maailmansodassa. Nähdäkseni harva tapahtuma vastaa paremmin sitä, mitä kutsumme nimellä *Zeitgeist*. Virus, joka myöhemmin löydettiin, eristettiin ja sai nimekseen *h1n1*, tarttui ihmisestä toiseen heidän hengittäessään samaa ilmaa -- nukkuessaan, syödessään ja puhuessaan keskenään. Se kävi käytännöllisesti katsoen joka ainoassa maailmankolkassa, niin maaseudulla kuin kaupungeissa, ja teki työnsä niin nopeasti ja tunnollisesti, että raitiovaunuja täytyi muuttaa ruumisvaunuiksi ja arkkujen puutteessa oli turvauduttava joukkohautoihin.*

Bethesdassa Yhdysvaltain Marylandissa sijaitsevan National Tissue Repositoryn tutkija Kirsty Duncan työtovereineen on esittänyt ajatuksen, jonka mukaan virus on saattanut selvitä elinkelpoisena noin metrin syvyydessä maan alla Norjalle kuuluvilla Huippuvuorilla, Longyearbyenin kylässä tuhatkunta kilometriä pohjoisnavalta etelään. Sen hautausmaalle, ikilumen peittämän kukkulan juurelle, on haudattu seitsemän norjalaista kaivosmiestä, jotka kuolivat lokakuun alkupäivinä vuonna 1918. Kryogeenisessä turvasäilössään tundran kätköissä, kamarassa, josta ikirouta ei koskaan hellitä otettaan, sama virus saattaa yhä odottaa tilaisuuttaan kuolleen ihmiskudoksen soluissa. Jos näin on, näiden seitsemän kaivosmiehen jäännökset saattavat nykyajan biotekniikan ihmeiden myötä vielä palvella haudantakaisina sanansaattajina ja palata kertomaan meille tappavimmasta ihmiskunnan tuntemasta influenssakannasta. Niin ainakin toivovat Duncan ja hänen tutkimusryhmänsä, jotka ovat poranneet näytteitä miesten ruumiista ja suunnittelevat sulattavansa näytteidensä solut, jolloin tämä sitkeä virus lopulta vapautuu kalmaisesta vankilastaan.

Nähdäkseni nykyajan kirjailijat voisivat ottaa tästä opikseen. Ei siinä mielessä, että heidän työnkuvaansa kuuluisi tappaa lukijoitaan, olipa heitä kuinka vähän ja harvassa tahansa; mutta *h1n1*-viruksen tapaan heidän teostensa pitää olla niin elinvoimaisia, että niiden kyky levittää tartuntaa säilyy entisellään. Jos kirja ei pääse tunkeutumaan sitä käsissään pitävän ihmisen ihon alle, sillä ei ole alkujaankaan mitään asiaa sellaisiin käsiin. Jokaisen kirjallisen teoksen todellinen kutsumus pitää olla lukijan luonnon järjestäminen uudelleen. Siihen tarvitaan yhtä asiaa: kärsivällisyyttä.

Eräässä John Burnsiden runossa -- ja ajattelen nyt hänen kokoelmansa nimirunoa *A Normal Skin* -- kuvaillaan yhden hänen naapurinsa patologista tuntomerkkiä. Puheena oleva nainen kärsii hiljaa ja stoalaisesti yliherkästä ihosta. Selvitäkseen elämästään hän hankkii muuta ajateltavaa keräämällä rankekelloja “myyjäisistä ja kirpputoreilta”, purkamalla niitä öisin osiin ja järjestämällä niitä sitten osia keittiön pöydälle eteensä:

Hän tietää, miten asiat on tehty -- se ei ole pääasia --
pääasia on järjestys, jonka hän luo
ja kiinnittää mieleensä paikoilleen

Esitän, että henkilökohtaisten mieltymysten ja ainutkertaisten erityispiirteiden sanelema omintakeinen järjestys on ainoa kaava, jonka puolesta kirjallisuudessa kannattaa taistella. Jos nykyajan kirjailijoilla on tehtävä, heidän tehtävänsä on vastustaa ajan hyökyaaltoja piiloutumatta ikiaikaisten "totuuksien" tympeiden suojamuurien taakse. Tämä päämäärä vaatii selkeää ajattelua, notkeaa ketteryyttä ja runsain mitoin järkähtämätöntä arvokkuutta. Kirjallisuus ei tietenkään ole rauhoittavaa balsamia, vaikka markkinat itsepintaisesti haluavat niin väittää; se on tapa, jolla olemassaolonsa rohtumille hiertämä ihminen pystyy tappamaan aikaa. Sillä tavalla olevaisiksi tulevat tekstit eivät tullessaan tuo salvaa eivätkä pelastusta, eivätkä ne paranna yhtäkään haavaa. Mutta järjestettyinä huolellisesti osasiinsa -- "rattaiden ja jousien kartta, suoriin riveihin asettu / näkymättömästi numeroitu" -- ne tarjoavat järjestystä, joka pystyy lumoamaan kärsimyksen uhrin.

Se, mitä tuskassa haluaa
on järjestys, näky elämästä
jota ei voi tuhota, vain purkaa.

Mutta vaikka kirjailijalle olisi tärkeää vain ensimmäinen ärsyttävä ärsyke -- rohtuma tai ratkeama, juopumus tai juoni -- vain toinen sana lasketaan. Kirjallisuus tarkoittaa oikeiden sanojen etsimistä niiden sanojen joukosta, jotka on tarkoitettu jälkeen tuleville. Välttämätön on vaistojen aritmetiikka: järjestys vie ajatukset pois tuskasta.

Kun kirjallisuudella todella on merkitystä, se käsittelee pikemminkin menetystä kuin hyötyä. Sellainen laki koskee kaikkia tekstejä, jotka on kirjoitettu luettaviksi, toisin sanoen ennalta arvaamattomiksi. Kirjallisuuden paradoksiin kuuluu, että se rikastaa elämäämme kertomalla vajavaisuuksista. Tästä täyteläisestä ja perin puutteellisesta vastakohtaisuudesta huolimatta kirjalliset teokset yltyvät harvoin muuhun kuin sattuviin tuntemuksiin, jokuseen ärsytykseen ja muutamaan pysäyttävään huomioon. Meitä niissä kiinnostaa niiden kyky saada sellaiset rajoitukset tuntumaan elintärkeiltä. Minulle jokin Senecan lausahdus, Marvellin säe tai Nabokovin tai Lispectorin huomautus saattavat olla yhtä sattuvia kuin nykyään ympärilläni kirjoitettavat tekstit. Kirjailijan oikeuksiin on aina kuulunut karistaa yltään kriitikkojen tai historian hänelle langettavat sopimattomat vaatekappaleet. Vapaus olla täyttämättä odotuksia on hänen ainoa mutta pysyvä onnensa.

Tämän seurauksena se, mikä tekee kirjallisuudesta "pätevää", ei voi olla sen halu samaistua välittömään ympäristöönsä ajassa tai paikassa, vaan kärsivällisyys, jolla kirjallisuus säilyttää omintakeisuutensa vuosien mittaan. "Omintakeisuus" ei ole katoava piirre; se on tapa, jolla mittaamme vastustuskykyä. Leiskuvat ajatusloikat, sydämeenikäyvät liikutukset, häilyvä huikentelevaisuus ja suurenmoinen epärehellisyys; nämä kaikki keinot kirjailijalla on käytettävissään, kun hän virittää ansojaan laukaistakseen jotakin lukijoiden sisällä. Joskus kirjallisuuden on jopa teeskenneltävä kuollutta. Mutta myös tunteiden kylmyys on tapa tunnustaa väriä. Mallarmén *azur* voi leikkiä myös palettuneilla huulilla.

Ainoa etu, jolla nykyajan kirjallisuus nähdäkseni voi rehennellä, on, että *h1n1*-viruksen tapaan sen ei tarvitse olla uutta tai uudenaikaista. Silti sen on tiedettävä, miten säilyä hengissä. Tällainen juonikas kirjallisuus, joka on olemassa samalla lämpimällä valppaudella kuin ne, jotka ovat läsnä mutta vieraita keskuudessamme, on ymmärtänyt, että sen ei tarvitse elää *Jetztissä* ollakseen *aktuell*. Mutta olipa se kirjoitettu tänään, eilen tai tuhat vuotta sitten, sen on oltava yhä tarttuvaa. Metrin syvyydestä koskemattoman valkoisen pinnan alta me löydämme sen, odottamasta kylmästi tilaisuuttaan kuolleiden solujen kätköissä: taitavasti annostellun uhkan, joka vain odottaa lukijan uteliaisuutta palatakseen taas kiertoan. Kun sellainen kirjallisuus jonakin päivänä löydetään,

myötätuntoisena joskaan ei lohdullisena, sen tehtävänä on osoittaa, ettei sen roolia ole vielä näytelty loppuun. Se, mitä on jäänyt jäljelle, voi olla vain kärsivällisyyttä, arvokkuutta ja ilmeinen pyrkimys tartuttaa meidät olemisensa tavalla -- toisin sanoen: *sang froid*.

Olen yrittänyt kuvailla viileän asennoitumisen käyttökelpoisuutta viittaamalla vuoron perään kärsivällisyyteen, arvokkuuteen, omintakeisuuteen, ajatukset toisaalle vievään järjestykseen, sinnikkyYTEEN, liikutukseen, järkeen ja suurenmoiseen epärehellisyyteen. Laskujeni mukaan nämä aspektit vastaavat kahdeksaa neuvokkuuden ilmentymää, joiden puolesta Joyce aikoinaan puhui. Aloitin viittaamalla hänen varhaiseen esi-isäänsä Homerokseen, jonka mukaan Odysseus oli *polútropos*, "monineuvo". Saanen lopuksi palata tällaisen monipuolisen keinovalikoiman tärkeyteen, sen liukkauteen ja vaivihkaisuuteen. Ette välttämättä ylläty havaitessanne, että se muuntuu erääksi toiseksi ja tunnetummaksi joustavuuden ilmentymäksi, jonka puolesta olen jo puhunut: mustekalaksi, jota jo motossa siteerattu Theognis aikoinaan kutsui "notkeaksi".

Jos teistä tuntuu oudolta ottaa puheeksi tämä monijalkainen eläin, pyydän teitä palauttamaan mieleenne *Odysseian* Calypso-jakson. Eepoksen viidennessä kirjassa Odysseusta toden totta verrataan mustekalaan, jonka neuvokkuus joutuu ankaralle koetukselle. Kahden myrskyävällä merellä vietetyn päivän ja yön jälkeen Odysseus päätyy lopulta korkean mainingin harjalle ja näkee yllättäen pilkahduksen metsäisestä rannasta. Odysseusta olisi odottanut elävältä nylkeminen, luiden murskaantuminen, myöntää Homeros, ellei Pallas Athene olisi pannut hänen päähänsä ajatusta syökyä päätä pahkaa rantaan ja tarrata kaksi käsin kivenlohkareeseen. (Epävakaan vaaran uhatessa tartu rakenteisiin.)

Odysseuksen riippuessa henkensä hädässä kiinni lohkarissa, samaan tapaan kuin niveljalkaisten virus uudessa soluympäristössä, häntä pieksevät raivoiset aallot. Viimein rannalta vetäytyvät mainingit tarttuvat häneen täysin voimin ja tempaisevat hänet taas merelle. Lopulta hän onnistuu uimaan pienen joen suulle lähelle paikkaa, jossa vimmastunut vesi itsepintaisesti uhkaa hänen henkeään, ja pelastuu. Juuri ennen sitä hän on kuitenkin matkalla kohti merta, ja Homeroksen mukaan:

Kuin pikkukivet tarttuneina pesästään vedetyn
mustekalan lonkeroihin -- hänen kämmenistään repeytyneet
ihonriekaleet riippuivat kiinni kalliossa.#

Tämä epidermiksen hylkytavara, paksut repaleet kuin mustekalan imukuppeihin tarttuneet pikkukivet, olivat seurausta, kuten asian voisi ilmaista, altistumisesta riehaantuneiden aaltojen temmellykselle. Haluaisin esittää, että ne tuovat mieleen myös kirjaimia ja muita merkkejä -- kaikkea sitä aakkosellista hylkytavaraa -- jota kirjailijat jättävät eittämättä pehmeämmille mutta silti yhtä pelottaville pinnoille, niille koskematomille rannoille, joita kutsumme paperiarkeiksi. Vähintäänkin olisi houkuttelevaa lukea nämä ihmiselämän jäänteet merkiksi siitä, kuinka sietämättömän kevyttä kirjallisuus saattaa olla.

Jos tämä vertaus on teistä filologisesti liian uskallettu, on ehkä syytä palauttaa mieleen, että mustekala, tuo pehmeä merellinen arvoitus, jonka neuvokkaat lonkerot yltävät pitkälle ja joka sopeutuu ympäristöönsä niin liukkaan viehkeästi, on se nimenomainen eläin, jonka *sang* on niin *froid*, jonka suonissa virtaa se kylmä veri, jota me kutsumme musteeksi.

Huomautukset:

* Kuvaus perustuu Malcolm Gladwellin artikkeliin "The Dead Zone", *The New Yorker*, 29.9.1997.

† Lontoo 1997.

Tietääkseni Gegory Nagy oli ensimmäinen, joka yhdisti tämän katkelman motossa siteeraamiini Theogniksen säkeisiin; ks. Nagyn teos *Pindar's Homer* (Baltimore 1990).